

Opmerkingen bij: *Limburg omstreeks 1848*

G.C.P. Linssen publiceerde onlangs in deze periodiek een artikel over de Nederlandse provincie Limburg rond het jaar 1848 (1). In een kort bestek poogde hij een beeld te schetsen van de situatie in Limburg in de veertiger jaren van de vorige eeuw. Deze poging kan echter nauwelijks als geslaagd worden beschouwd en het lijkt mij, dat dit minder gelegen is in de beknoptheid van het artikel, dan in het niet juist onderkennen van samenhangen in het historisch gebeuren. Dit is de aanleiding voor mij om enkele kritische kanttekening- en te plaatsen bij het bewuste artikel.

Als de heer Linssen spreekt over de moeilijke integratie van Limburg in het Nederlands koninkrijk, dan besteedt hij wel aandacht aan factoren als de zonderlinge staatsrechtelijke toestand waarin Limburg verkeerde sinds 1839, de godsdienst, het benoemingsbeleid ten aanzien van overheidsfuncties en de achteruitgang van handel en nijverheid (2), maar over de moeilijke heroriëntatie van Limburg van de Zuidnederlandse op de Noordnederlandse gewesten, over de aantrekkelijkheid van het Belgische staatsbestel en over de drukkende belastingen vernemen wij niets. En waren het niet juist de belastingen, die veel hoger waren als in de Belgische tijd (3), die aanleiding gaven tot de grootste ontevredenheid?

Laten we de belastingproblematiek eens nader onder de loep nemen. Het meest gehaat waren de accijnzen op het gemaal, het geslacht en de brandstoffen, die bovendien bij wijze van admodiatie geheven werden. In Venlo en Maastricht werd alleen de accijns op de brandstoffen bij admodiatie geheven. Bij admodiatie geschiedde de inning der belastingen niet door belastingambtenaren, maar door de gemeentelijke autoriteiten, die tevoren het bedrag waarvoor een gemeente was aangeslagen over de bevolking hadden verdeeld. De accijns verkreeg hierdoor het karakter van een plaatselijke hoofdelijke omslag (4). Naast de accijnzen gaven ook de personele en de grondbelasting aanleiding tot klachten (5). De belastingen stonden in een des te ongunstiger daglicht, omdat ze een gevolg waren van de zware schuldenlast waaronder het Nederlands koninkrijk gebukt ging en waarvoor de Limburgers zichzelf niet geheel aansprakelijk achtten, daar ze in de periode 1830-1839 onder bestuur van Brussel hadden gestaan (behalve Maastricht) (6). Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de belastingproblematiek een belangrijke factor is geweest in de anti-Nederlandse stemming, die in het Limburg van de veertiger jaren van de vorige eeuw overheerst heeft.

Die anti-Nederlandse stemming kwam tot uiting in de oppositie van de Limburgse afgevaardigden in de Staten-Generaal (7) en in een

beweging, die afscheiding van Limburg van Nederland nastreefde. Over de activiteiten van de separatistisch gezinden in het begin der veertiger jaren vernemen we in het hier ter discussie staande artikel over Limburg rond 1848 niets. Linssen blijkt niet op de hoogte te zijn van de beroering, die de separatisten, met name in de jaren 1843 en 1844, in Neêrlands zuidelijkste gewest gewekt hebben. Hij merkt namelijk op: "De eerste tekenen van onrust werden merkbaar in 1846 . . ." (8). Omdat Linssen de separatistische activiteiten van het begin der veertiger jaren negeert, lijken mij enkele opmerkingen over die gebeurtenissen hier op zijn plaats.

De afscheidingsgedachte werd in het begin der jaren veertig verwoord door een aantal Belgischgezinde grootgrondbezitters onder leiding van Oscar Graaf Marchant d'Ansembourg (9). Hun streven was er op gericht Limburg in de Belgische staat te incorporeren, maar toen dat geen haalbare kaart bleek (10), stelden de separatisten zich ten doel voor Limburg een onafhankelijkheid à la Luxemburg te verwerven (11). Koren op de afscheidingsgezinde molen was de roemruchte geldlening van minister Van Hall, die, indien ze niet zou worden volgetekend, vervangen zou worden door een belasting op bezittingen (12). Maar niet alleen de separatisten waren verontwaardigd; in alle lagen van de bevolking en zelfs bij de gouverneur wekte de "vrijwillige" lening beroering (13). In februari en maart 1844 brak in Limburg een grote petitie-beweging uit, die financiële en andere klachten combineerde met de wens van afscheiding (14). Gouverneur Jhr J.E.P.E. Gericke van Herwijnen poogde de gemoederen tot bedaren te brengen, onder andere door een proclamatie waarin duidelijk tot uiting kwam, dat er van separatie geen sprake zou zijn (15). Op 30 maart 1844 kreeg Van Hall het bericht, dat de lening was volgetekend. Ofschoon de separatisten nu de wind uit de zeilen was genomen, bleef hun agitatie voortduren tot in 1845, vooral via hun eigen persorgaan, de *Gazette du Duché de Limbourg*. In de laatste helft van 1845 raakte de afscheidingsgezindheid op de achtergrond. De ontevredenheid bleef echter voortduren (16), aangewakkerd door de economische malaise in de tweede helft der veertiger jaren.

In het voorjaar van 1847 stak het separatisme echter de kop weer op. J.L.Th.A.L. Baron van Scherpenzeel-Heusch, die ook reeds in de jaren 1843-1844 actief was geweest, publiceerde toen een brochure, waarin hij de provinciale staten aanspoorde om stappen te ondernemen om Limburg los te maken van Nederland (17). Op 1 december van dat jaar vroeg Jhr E.J.P. van Meeuwen, sinds 1 december 1846 gouverneur van Limburg, zich in een rapport aan de koning af, of de op stapel staande grondwetsherziening de separatisten niet de gelegenheid zou geven om openlijk hun activiteiten te hervatten (18). Het separatisme leefde dus nog steeds. Tot maart 1848 bleef echter alles rustig. Toen nam de separatistische agitatie, onder leiding van Baron van Scherpenzeel-Heusch, weer openlijk een aanvang, begunstigd door de revolutionaire situatie in Europa.

Kan men ten aanzien van de voorgeschiedenis van het Limburg van 1848 reeds enkele kritische kanttekeningen plaatsen bij Linssens artikel, ook de weergave van de gebeurtenissen in het revolutie-

jaar 1848 geeft aanleiding tot een aantal opmerkingen. Waarom horen we niets over de brochures en de meetingen van de separatisten? Waarom niets over het zo belangrijke bondsbesluit van 19 juli, waarin het Frankforter parlement verklaarde dat Limburg een "deutsches Bundesland, wie jedes andere" was, dat de vereniging van het hertogdom Limburg met het koninkrijk der Nederlanden onvereenigbaar was met de Duitse "Bundesverfassung" en dat alles gedaan moest worden om ten spoedigste aan deze verhouding een einde te maken (19). Ook de verkiezingen van december 1848 voor de Staten-Generaal, die door de separatisten als een graadmeter voor hun populariteit werden beschouwd, blijven onaangeroerd. De meest verbazingwekkende opmerking blijft evenwel de bewering, dat "...in 1849... de geest van de revolutie van 1848 pas in feite doordrong." (20). Waarmee deze opmerking ten aanzien van Limburg gestaafd moet worden blijft een raadsel.

Een kanttekening bij "Een typisch voorbeeld van de onrust in deze jaren..." (21) is hier ook op zijn plaats. Linssen slaat ten aanzien van de Swalmer bosstrijd de plank volkomen mis. Het betreft hier namelijk geen uiting van revolutionaire gezindheid, maar een controverse tussen de Nederlandse gemeente Swalmen en de Duitse gemeenten Bracht en Brüggen waarvan de eerste schermutselingen zich reeds in de tweede helft van de 18e eeuw hadden voorgedaan (22). Ofschoon deze controverse in de veertiger jaren van de 19e eeuw escaleerde, kan dit grensconflict toch niet gezien worden als een typisch voorbeeld van de onrust in Limburg rond 1848. Het uitsteken van Duitse vlaggen, het ronddragen van vandels, het publiceren van vlugschriften en proclamaties, het houden van volksvergaderingen en petitiebewegingen, dat alles is veel tekenender voor het Limburg van 1848 dan gebeurtenissen als de Swalmer bosstrijd.

Bij al het voorgaande nog de opmerking, dat het notenapparaat geen verwijzingen blijkt te bevatten naar belangrijke literatuur, zoals Boogmans dissertatie (23) en Haussleiters opmerkelijke artikel over het kiezersgedrag in mei 1848 (24). Het gebruiken van deze werken had menige onzorgvuldigheid kunnen voorkomen. Het moge de lezer dan ook duidelijk zijn geworden met welke voorzichtigheid hij Linssens artikel moet benaderen.

A.J. Geurts

Noten

- 1) Linssen, G.C.P., 'Limburg omstreeks 1848'. In: *De Negentiende Eeuw. Documentatie blad Werkgroep 19e eeuw* 1 (1977) nr. 3-4, pp. 189-192.
- 2) Linssen, G.C.P., a.w., p. 189.
- 3) Boogman, J.C., *Nederland en de Duitse Bond 1815-1851*, Groningen/Djakarta 1955, p. 203.
- 4) Boogman, J.C., a.w. p. 203 noot 2)
Vergelijk ook: Nuyens, E.M., 'Admodiatie'. In: *De Maasgouw*

83 (1964), kol. 123-126.

- 5) Boogman, J.C., *a.w.* p. 203.
- 6) Vergelijk: Boogman, J.C., *a.w.* p. 203.
- 7) Prins, W.F., 'De Limburgsche afgevaardigden in de Nederlandsche Staten-Generaal 1840-1880'. In: *De Gids* 100 (1936) nr. 1, pp. 341-347.
- 8) Linssen, G.C.P., *a.w.* p. 190.
- 9) Orbons, P., *Pro-deutsche und pro-belgische Anschlussversuche nach dem Londoner Traktat von 1839 im friheren niederländischen Herzogtum Limburg*, z.j. (stenciluitgave), p. 3.
- 10) Boogman, J.C., *a.w.* p. 207.
- 11) Boogman, J.C., *a.w.* p. 207.
- 12) Boogman, J.C., *a.w.* p. 209.
- 13) Rüter, A.J.C., *Rapporten van de gouverneurs in de provinciën 1840-1849*, dl. III, Utrecht 1950, pp. 8-10.
- 14) Orbons, P., *a.w.*, pp. 5-6.
- 15) Boogman, J.C., *a.w.* p. 212.
- 16) Boogman, J.C., *a.w.* p. 214.
- 17) Boogman, J.C., *a.w.* p. 335.
- 18) Boogman, J.C., *a.w.* p. 334.
- 19) Men leze over het bondsbesluit en de reacties daarop: Boogman, J.C., *a.w.* p. 334.
- 20) Linssen, G.C.P., *a.w.* p. 191.
- 21) Linssen, G.C.P., *a.w.* p. 192.
- 22) Zie voor de Swalmer bosstrijd: Remakers, A.E.L., *Honderd eeuwen Swalmen*, Swalmen 1977, pp. 219-230.
- 23) Boogman, J.C., *a.w.*
- 24) Haussleiter, O., 'Die Autonomie-Bewegung des Jahres 1848 im Niederländischen Herzogtum Limburg und ihr wahrer soziologischer Charakter. Eine Richtigstellung'. In: *Rheinische Vierteljahresblätter* 14 (1949), pp. 97-137.

Naschrift

De reactie van de heer A.J. Geurts op mijn artikel heeft mij duidelijk gemaakt hoe riskant het was om te trachten op beknopte wijze een compact geformuleerd beeld te schetsen van Limburg omstreeks 1848; het stelt bijzondere eisen aan de schrijver, maar wellicht nog meer aan de lezer.

Ik blijf echter na lezing van zijn critiek van mening dat de belangrijkste en meest typerende punten met betrekking tot de gebeurtenissen in Limburg omstreeks 1848, - waartoe zich mijn bijdrage in het 1848-nummer getuige de titel uitdrukkelijk beperkte -, in vol-

doend begrijpelijke samenhang aan de orde zijn gekomen. Laat ik daartoe een drietal punten nemen, door hem van meer belang geacht en daarom ook wat nader uitgewerkt.

Om te beginnen neemt de heer Geurts onder de loop de belasting-problematiek, waarover hij in de voorafgaande alinea schrijft in mijn bijdrage niets vernomen te hebben. In het bijzonder vermeldt hij de gehate accijns op gemaal, geslacht en brandstoffen. Op pagina 190 vermeld ik echter dat door het provinciaal bestuur van Limburg dringend om maatregelen werd gevraagd met betrekking tot de accijns op gemaal, geslacht en brandstoffen, meer speciaal het verminderen van deze accijns.

Zijn tweede meer uitgewerkte opmerking handelt voornamelijk over de onrust die de separatistische beweging in Limburg te weeg bracht. Op pagina 191 wordt echter door mij uitdrukkelijk gewezen op de figuur Van Scherpenzeel-Heusch en de beroering die zijn activiteiten verwerkten. In voetnoot 9 wordt door mij onder meer verwezen naar het pionierswerk van de Sittardenaar H. Grochmann, getiteld *Die Niederländische Provinz Limburg im Deutschen Bund*, een Keulse dissertatie uit 1937. De lezer wordt door mij opmerkelijk gemaakt op gedeelten uit deel IV van dit boek getiteld *Limburg in der deutschen Revolution von 1848*. Dit deel van Grochmann's publicatie wordt bijzonder gevarieerd en deskundig ondersteund door een 156-tal zeer lezenswaardige voetnoten. Het zou ook voor de heer Geurts, - die niet naar Grochmann verwijst, doch hoofdzakelijk grepen doet uit het achttien jaar later verschenen boek van Boogman -, de moeite waard zijn geweest voor ondersteuning van zijn opmerkingen, overigens met respect voor Boogman, wiens breed opgezet werk alle lof verdient.

Een derde opmerking handelt over de Swalmer bosstrijd, een conflict met een lange geschiedenis, zoals ik expliciet vermeld. Ik ben het graag met de heer Geurts eens dat het ronddragen van vaandels en het publiceren van vlugschriften, mits van provocatieve aard, van een revolutionaire gezindheid, kan getuigen. Overtuigender vind ik echter, en dat tekent evenzeer een dergelijke gezindheid, de houding om zijn al dan niet vermeende recht in eigen hand te nemen; de politieke onderbouw zich manifesterend in taal en teken komt in die zin pas op de tweede plaats. Het feit dat men juist omstreeks 1848, toen een golf van revolutionaire onrust over Europa ging, in Swalmen op deze wijze optrad, plaatst het opslaan van deze bosstrijd, - slechts aangehaald als voorbeeld -, in de bredere context van die tijd.

Al met al hebben de opmerkingen van de heer Geurts mij niet kunnen overtuigen van het niet juist onderkennen van samenhangen of nalatige onvolledigheid; wel is juist dat mijn artikel voor aanvulling en uitwerking vatbaar zou zijn, maar die overtuiging had ik ook reeds bij inzending van mijn bijdrage. Dat door zijn opmerkingen meer reliëf wordt gegeven aan dat ook voor Limburg zo interessante jaar 1848 verheugt mij.

G.C.P. Linssen